

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДИСТАНЦІЙНО

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності та ефективності використання дистанційної форми навчання як основного напрямку використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки педагогічних працівників для роботи в закладах професійної освіти за умов реалізації принципів ступеневої освіти з метою підвищення рівня їхньої професійної компетентності та конкурентоспроможності, що, в свою чергу, забезпечить можливість підвищувати рейтинги педагогічних ВНЗ на освітньому ринку України та світу. Особлива увага приділена процедурі створення та організації функціонування відділу дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, професійна освіта, педагогічна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, високотехнологічне виробництво, неперервна освіта, відділ дистанційного навчання

Статья посвящена обоснованию целесообразности и эффективности использования дистанционной формы обучения как основного направления использования информационно-коммуникационных технологий в процессе подготовки педагогических кадров для работы в учреждениях профессионального образования при условии использования принципов многоуровневого образования с целью повышения уровня их профессиональной компетентности и конкурентоспособности, что, в свою очередь обеспечит возможность повышать рейтинги педагогических ВУЗов на образовательном рынке Украины и всего мира. Особое внимание уделено процедуре создания и организации функционирования отделения дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, профессиональное образование, педагогическая деятельность, информационно-коммуникационные технологии, високотехнологическое производство, непрерывное образование, отделение дистанционного обучения

The article deals with the explaining the expediency and the effectiveness of distant learning usage as the main way of informational and communicative technologies usage in the teachers' training process for work in vocational educational establishments provided the multi-tiered education principles usage in order to improve their professional competence and competitiveness. It will provide the opportunity to increase the rating of pedagogical universities in the education market of Ukraine and all over the world. Special attention is paid to the procedure of making and organizing of distant education department functioning.

Key words: distant learning, vocational education, educational activities, informational and communicative technologies, high-tech production, continuing education, distant education department.

Загальновідомо, що сучасне суспільство характеризується розвитком не тільки енергозберігаючих технологій, створенням високотехнологічного виробництва, а й інформатизацією суспільства, розвитком науки і техніки, підвищенням рівня освіти, медицини та якості життя людей. Новий світ технологій і комунікацій вимагає високого рівня підготовки людського капіталу для забезпечення сталого розвитку, стабільності й навіть виживання. За таких умов неминує відбуватися переосмислення ролі й місця вищої освіти в суспільстві, що покликана забезпечувати умови активного залучення студентів до пізнавальної діяльності за умови особистісної орієнтації та підсилення творчої складової процесу навчання, розвитку інноваційного мислення та креативних здібностей на етапі особистісно-професійного становлення. У той же час значно розширюються функції

профтехосвіти, відбувається її трансформація в професійну освіту, що відповідає світовим тенденціям неперервної професійної освіти – освіти впродовж життя.

Набувають особливого значення такі напрями розвитку цієї освітянської галузі: інтелектуалізація професійної освіти, врахування науково-технічних досягнень, упровадження новітніх технологій; формування ринку освітніх послуг; модернізація інформаційного, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення її функціонування; особистісно-орієнтований підхід до професійного навчання й виховання; розвиток соціального партнерства; міжнародне співробітництво [1]. Отже, професійна освіта має бути засобом досягнення певної значимої для особистості мети, що передбачає можливість використовувати освіту як гнучкий інструмент розширення та реалізації життєвого потенціалу. Таким чином, особливого значення набуває проблема підготовки педагогічних працівників для закладів професійної освіти, оскільки саме вони покликані формувати в сучасній молоді здібності до активної трудової діяльності та прагнення до самореалізації.

У той же час інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) становлять вагому частку світового виробництва, що веде до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Одним із головних напрямів використання інформаційних технологій в освіті є впровадження дистанційного навчання (ДН) у навчальний процес. А, отже, є необхідність розгляду доцільності та можливостей підготовки педагогів для закладів професійної освіти за дистанційною формою навчання.

Питання теорії й практики дистанційного навчання досліджують О. Андреев, В. Биков, Л. Брескіна, Х. Венг, Н. Жевакіна, С. Калашникова, В. Кухаренко, В. Луговий, Н. Мойсеева, О. Петерс, Е. Полат, М. Сімонсон, А. Хуторський та інші. Можливості та перспективи впровадження дистанційного навчання в навчальних закладах професійної освіти розглядали В. Биков, І. Вільш, М. Кадемія, І. Кирилович, Н. Ничкало, Т. Смовженко, М. Тютюнник та інші.

Проблемам підготовки спеціалістів до роботи у закладах професійної освіти присвячені наукові доробки Е. Белової, В. Бельченка, І. Васильєва, Р. Венгреневича, А. Джангімірова, В. Дриги, Н. Ничкало, А. Нікуліної, О. Щербака та інших. Однак слід відзначити, що питання підготовки педагогічних працівників для закладів професійної освіти за дистанційною формою навчання не достатньо акцентоване.

Формулювання цілей статті. З огляду на актуальність проблеми та недостатнє вивчення потенціалу впровадження технології дистанційного навчання у процес підготовки педагогічних працівників для закладів професійної освіти, нами визначено мету дослідження: обґрунтувати необхідність підготовки педагогічних працівників для закладів професійної освіти за дистанційною формою навчання.

Для будь-якої країни ступінь її економічного і технологічного розвитку, добробуту суспільства прямопропорційні до середнього рівня знань, умінь, навичок і кваліфікацій її активного населення [2]. Розвиток високих технологій дедалі більше підвищує попит на інтелектуальність широких мас населення. Це кардинально змінює стан системи освіти в суспільстві, її інституційний статус, оскільки вона стає не лише інструментом взаємопроникнення знань і технологій у глобальному масштабі, а й капіталом, засобом боротьби за ринок, розв'язання геополітичних завдань.

Сучасна система професійної освіти охоплює заклади професійно-технічної та вищої освіти у поєднанні з науковими, науково-методичними і методичними організаціями, включаючи управління. Професійна освіта може бути реалізована шляхом ступеневого навчання майбутніх фахівців у професійно-технічних, вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти, аспірантурі, магістратурі. За вибором того, хто навчається, навчання може бути повністю або тимчасово припинене з метою здійснення професійної діяльності, після завершення будь-якої з перерахованих ступенів освіти. Однак, за умов, що склалися на сучасному ринку праці, особливої актуальності набуває поєднання професійної трудової діяльності з подальшим навчанням. Тому поява дистанційної освіти не випадкова. Це закономірний етап розвитку та адаптації освіти до сучасних умов.

Праобразом дистанційного навчання є „навчання за перепискою”, витoki якого сягають середини ХІХ ст. Друге своє народження ця система отримала в 1969 р., коли в

Лондоні був заснований Британський відкритий університет. У 1972 р. у Канаді утворився Відкритий університет з 14 000 студентів, а в Китаї – Шанхайський телеуніверситет з 500 000 студентів. У кінці 1997 р. у 107 країнах діяло близько 1000 навчальних закладів дистанційного типу. Кількість тих, хто здобув вищу освіту в системі дистанційного навчання, в 1997 р. становила близько 50 млн. чоловік, у 2000 р. – 90 млн.; за прогнозами, у 2023 р. становитиме 120 млн. осіб [3].

Перші спроби використання елементів дистанційного навчання в Україні були здійснені співробітниками Проблемної лабораторії дистанційного навчання, які, враховуючи західний досвід та результати власних експериментальних досліджень, з 1999 року виявили переваги дистанційного навчання над традиційним [4, с. 3]. Особливо чітко виражені зазначені переваги у навчальному процесі ВНЗ.

Упровадження дистанційного навчання у вітчизняну систему освіти на державному рівні розпочато з грудня 2000 р., коли було прийнято Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні”. Подальший розвиток дистанційної освіти в Україні регламентовано низкою нормативних документів: Закон України „Про вищу освіту”; Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004 – 2006 рр.; Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України „Про стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні” від 23 червня 2005 року; Загальнодержавна програма „Електронна Україна” на 2005 – 2012 рр.; Положення про електронні освітні ресурси від 01.10.2012 № 1060; „Положення про дистанційне навчання” (наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25 квітня 2013 р.).

Сьогодні у вищій школі під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційне навчання реалізовується шляхом застосування дистанційної форми як окремої форми навчання, використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах. З метою впровадження навчання за дистанційною формою навчальні заклади можуть створювати центри дистанційного навчання як їх відокремлені структурні підрозділи [5].

Структуру взаємозв'язків елементів дистанційного навчання можна подати у вигляді блок-схеми (рис. 1).

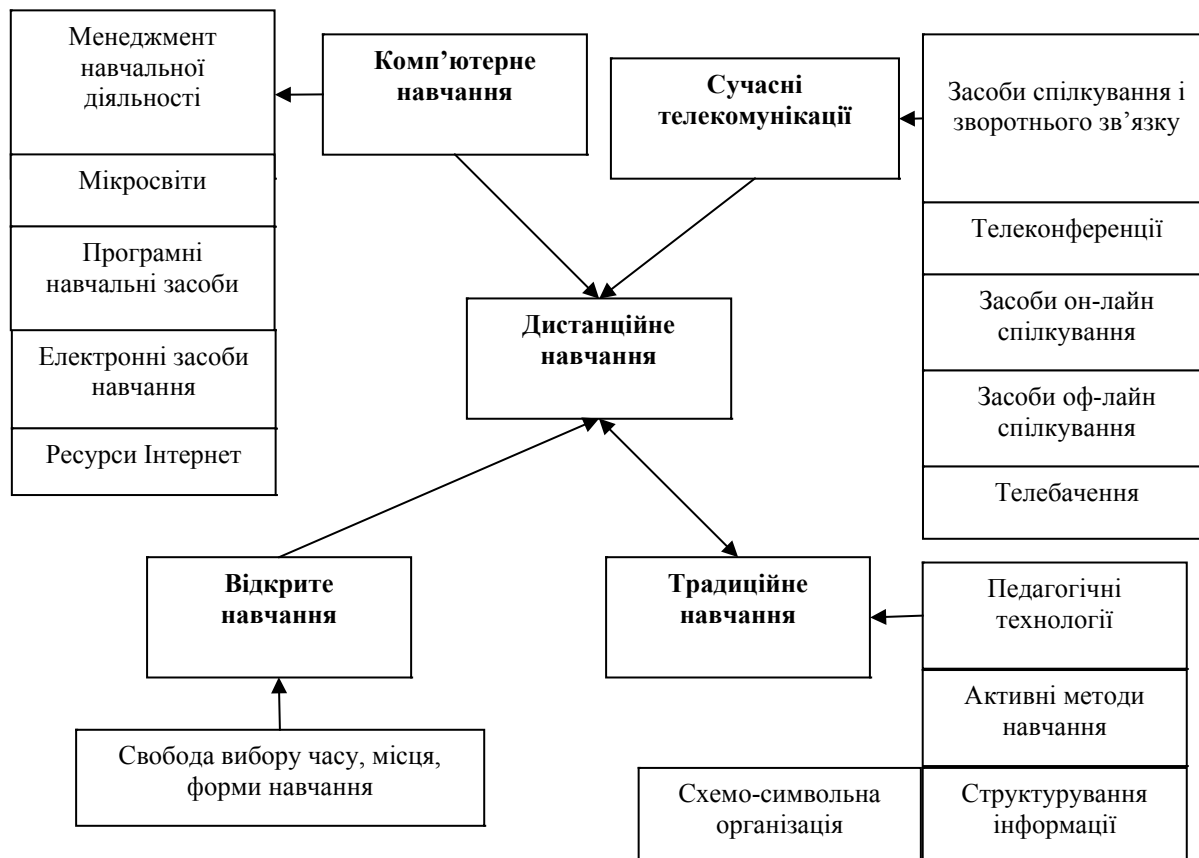

Рис. 1. Елементи дистанційного навчання

Дистанційна освіта, базуючись на нових технологіях, інформаційних і комунікаційних (електронна пошта, відео-конференція, вебінар тощо), поєднує теорію та практику, стає „середовищем знань” (knowledge-media). Вона ґрунтується на принципах відкритої освіти: креативний характер пізнавальної діяльності; відповідність фундаментальності освіти пізнавальним потребам слухачів; вільний вибір отриманої інформації через певну діяльність; індивідуальна освітня діяльність слухачів; врахування індивідуальних особливостей слухачів; віртуалізація освіти та системне структурування інформації; пріоритет діяльнісних критеріїв оцінки результатів навчання; створення слухачами особистісної освітньої продукції; інтерактивність у спілкуванні з інформацією [6].

Система ДН має ряд переваг і значно розширює коло потенційних студентів. Одержати освіту дистанційно має можливість молодь, яка не може поєднувати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості; військовослужбовці; домогосподарки; керівники; бізнесмени або студенти, що бажають паралельно одержати освіту. Дистанційна форма навчання влаштовує більшість, тому що дає можливість гармонійно поєднувати навчання та повсякденне життя. Однак, враховуючи специфіку професійної освіти, необхідно відзначити, що педагогічна діяльність у цих закладах має свої особливості. Зокрема, педагог професійної школи має бути фахівцем у галузі підготовки майбутніх спеціалістів. Рівень професійної компетентності такого педагога переважно визначає рівень володіння ним робітничою спеціальністю. Так, наприклад, здатність викладати спецпредмети з основ швейного виробництва у процесі підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання відповідного профілю (технологія виробів легкої промисловості) буде набагато вищою за умови, якщо педагог спочатку отримав високий розряд за професією кравець або закрійник, а потім засвоїв основи педагогічної майстерності та методик викладання основ швейного виробництва шляхом подальшого навчання у професійно-педагогічному коледжі чи вищому педагогічному навчальному закладі.

З іншого боку, сучасне виробництво швидко змінюється: вдосконалюються технології та способи виробництва у бік автоматизації та інформатизації. За цих умов за час навчання

у коледжі чи вищому навчальному закладі (2-5 років) з'являється певний розрив між системою знань особистості та практикою виробництва, який можливо, на нашу думку, компенсувати через упровадження наступної схеми підготовки педагогічних працівників для роботи у закладах професійної освіти:

перший етап - після завершення навчання в школі необхідно отримати робітничу професію за обраним фахом;

другий етап - після завершення навчання в професійно-технічному закладі рекомендовано працювати за фахом і продовжувати здобувати освіту у вищому педагогічному навчальному закладі, обравши дистанційну форму навчання, що організована і керована педагогом за допомогою нових педагогічних та інформаційних технологій. За такою схемою майбутній педагог матиме можливість отримати вищу освіту й одночасно вдосконалити свої практичні навички в умовах сучасного виробництва.

З метою організації дистанційного навчання у ВНЗ необхідно створити відділ або центр дистанційного навчання - окремий структурний підрозділ, який забезпечить впровадження дистанційних технологій у навчальний процес. Процес організації відділу (центру) дистанційного навчання включає декілька етапів:

- підготовчий (навчання кадрів, проведення організаційних зборів у колективах, вивчення передового досвіду, ознайомлення з методами роботи);
- організаційний (розроблення виробничої програми підрозділу, договірних відносин, обґрунтування чисельності працівників, визначення потреби в технічних засобах та інших ресурсах, підготовка статуту, розрахунок валового доходу);
- заключний (прийняття рішення про організацію підрозділу, вибори органів управління, укладання договорів, затвердження форм обліку і звітності, відкриття розрахункових рахунків).

Для створення структурного підрозділу повинні бути підготовлені такі документи: службова записка про необхідність створення структурного підрозділу; протокол наради, де розглядалося питання про створення структурного підрозділу; наказ про створення структурного підрозділу; положення про створюваний структурний підрозділ. Однак слід зазначити, що здійснення освітніх послуг з використанням дистанційної форми навчання ВНЗ має відповідати переліку Вимог до вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками та спеціальностями [7]. Аналіз можливостей навчального закладу впроваджувати дистанційну форму навчання здійснюється за п'ятьма розділами: організаційне забезпечення, кадрове забезпечення, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічне та програмне забезпечення, інформаційне забезпечення.

Організаційне забезпечення передбачає наявність: ліцензії на підготовку фахівців за заочною формою навчання з тих напрямів підготовки (спеціальностей), за якими впроваджується дистанційна форма навчання; рішення вченої (педагогічної) ради закладу освіти щодо впровадження дистанційної форми навчання; положення про дистанційне навчання в закладі освіти, затверджене вченою (педагогічною) радою; підрозділу, який організаційно і технологічно буде підтримувати навчання за дистанційною формою; методичної комісії, яка встановлює відповідність веб-ресурсів навчальних дисциплін до вимог щодо організації навчального процесу.

Крім цього, навчальний заклад має бути забезпечений педагогічними, науково-педагогічними працівниками, методистами, які підвищували кваліфікацію з питань організації та використання технологій дистанційного навчання не менше одного разу за останні п'ять років і мають відповідний документ про підвищення кваліфікації. Зазначені педагогічні кадри повинні бути готовими до розроблення дидактичного наповнення, педагогічних сценаріїв, методичних рекомендацій до веб-ресурсів (дистанційних курсів) навчальних дисциплін і безпосереднього забезпечення навчального процесу за дистанційною формою.

Основу науково-методичного забезпечення навчального закладу, який готовий впроваджувати дистанційну форму навчання, мають складати затверджені навчальні плани з підготовки фахівців за дистанційною формою навчання за визначеним переліком

напрямів (спеціальностей), навчальні програми (плани) підвищення кваліфікації; перелік видів навчальних занять і контрольних заходів, що здійснюються очно (для кожного напрямку (спеціальності), програми підвищення кваліфікації)); критерії та засоби контролю якості дистанційного навчання; методичні рекомендації щодо розроблення та використання технологій дистанційного навчання в навчальному процесі.

Матеріально-технічне та програмне забезпечення передбачає наявність спеціалізованих приміщень для організаційного забезпечення і технологічної підтримки навчального процесу та забезпеченість комп'ютерним і периферійним обладнанням, що необхідне для здійснення навчального процесу за дистанційною формою навчання (комп'ютерні робочі місця для викладачів і студентів, підключені до локальної та глобальної мережі; сервери із цілодобовим режимом доступу для створення, накопичення та передачі даних; ліцензійне та вільнопоширюване програмне забезпечення тощо).

До групи інформаційного забезпечення слід віднести наявність веб-сайту закладу освіти та веб-середовища ДН (наприклад, Moodle), забезпеченість навчальних дисциплін навчальними програмами, забезпеченість навчальних дисциплін відповідними веб-ресурсами, що рекомендовані методичною комісією закладу освіти для використання в навчальному процесі тощо.

Для з'ясування створюваної структури відділу дистанційного навчання слід виділити перелік його основних завдань: надання освітніх послуг за дистанційною формою навчання; вивчення, узагальнення та впровадження досвіду використання сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій навчання в навчальний процес ВНЗ; аналіз і вивчення досвіду вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів з метою використання його у практиці університету; обмін досвідом між дистанційними центрами України з питань впровадження та використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій навчання; проведення досліджень із провідних проблем дистанційного навчання в сучасній освіті з урахуванням та узагальненням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; впровадження комп'ютерних програм і комп'ютерних систем адміністрування навчального процесу; технологічне забезпечення впровадження в навчальний процес інформаційних і телекомунікаційних технологій; здійснення організаційно-методичного супроводу дистанційних студентів.

Загалом процес діяльності відділу дистанційного навчання передбачає існування таких сфер діяльності: освітньої, науково-методичної, виробничої, адміністративної, маркетингової, інформаційної. Зазначені сфери у процесі їх взаємодії вибудовують процес дистанційного навчання (рис. 2).

Для реалізації зазначених сфер діяльності до складу відділу варто залучити спеціалістів із маркетингу, спеціалістів з інформаційно-комунікаційних технологій, навчально-методичну службу, спеціаліста з бухгалтерії, спеціалістів з тьюторського супроводу. Керівництво діяльністю цього структурного підрозділу має здійснювати завідувач відділу дистанційного навчання, який організовує функціонування служб і спеціалістів підрозділу й несе відповідальність за їхню роботу, добирає персонал, контролює фінанси, тобто є звичайним керівником зі стандартними правами і обов'язками.

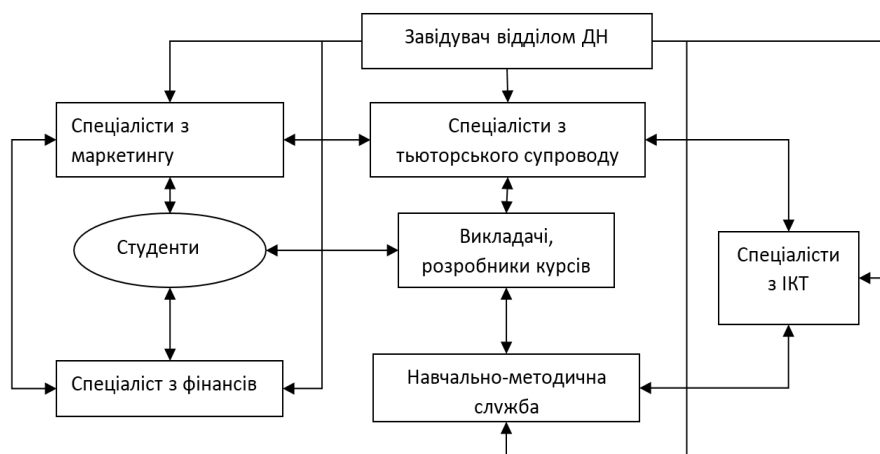

Рис. 2. Організаційна схема процесу навчання за дистанційною формою

Для обліку витрат і надходжень фінансових і матеріальних ресурсів у структурі відділу передбачається спеціаліст з бухгалтерії, який безпосередньо працює в бухгалтерії навчального закладу, підпорядковується головному бухгалтеру та курує фінансову діяльність відділу. Основним джерелом фінансових надходжень до відділу дистанційного навчання є оплата за навчання, тому фінансова стабільність діяльності відділу залежить від контингенту, для забезпечення якого передбачено функціонування спеціалістів із маркетингу, які мають працювати з потенційними клієнтами, проводити рекламні кампанії, приймати заявки на навчання, укладати договори на навчання, аналізувати ринок, ціноутворення, вивчати конкурентів, готувати відповідні документи. Підпорядковуються ці спеціалісти завідувачу відділу ДН.

Навчально-методична служба опікується залученням до роботи викладачів, тьюторів, модераторів; складає плани та графіки навчального процесу, контролює наявність на веб-сервері навчальних матеріалів, контролює хід навчального процесу. До складу служби мають входити спеціаліст із планування навчального процесу, керівник служби (забезпечує та контролює ефективне функціонування служби; складає навчальні плани зі спеціальностей і курсів, графіки навчальної роботи, розклади проведення електронних консультацій, заліків, іспитів); спеціаліст із підготовки навчальних матеріалів (відповідає за наповнення навчальними матеріалами веб-середовища ДН (наприклад, Moodle), публікує їх на сервері; контролює наявність усіх матеріалів, відповідність планової документації, контролює своєчасність публікації матеріалів на сервері, готує необхідну інформацію для забезпечення навчального процесу); спеціаліст з контролю за навчальним процесом (диспетчер) (забезпечує своєчасність виконання контрольних завдань студентами: ініціативні листи, інформаційні повідомлення, складання заліків та іспитів, своєчасність перевірки та рецензування робіт студентів викладачами; розсилає та готує до публікації на сервері тестові та екзаменаційні завдання, заповнює електронні навчальні картки студентів, зведені відомості, графіки ліквідації заборгованостей); адміністратор доступу та баз даних (видає студентам логічні імена та паролі для входу в систему дистанційного навчання, відкриває та закриває доступ до навчальних матеріалів, тестів, екзаменаційних білетів; створює та веде бази даних викладачів, студентів, поточних результатів навчання, відповідає за своєчасність наповнення та оновлення баз даних).

Спеціалісти навчально-методичної служби взаємодіють між собою, користуються послугами спеціалістів з ІКТ і координують роботу викладачів (авторів чи розробників дистанційних курсів), студентів і тьюторів. Керівнику навчально-методичної служби підпорядковуються спеціалісти з тьюторського супроводу (це можуть бути як викладачі-тьютори, розробники курсів, так і спеціально підготовлені тьютори). Планується, що спеціалісти з ІКТ (програміст, спеціаліст з мультимедіа, спеціаліст з мереж та серверів) будуть здійснювати технічну підтримку всіх спеціалістів відділу ДН і мати обов'язки перетворювати навчальні матеріали у формат HTML, створювати інструментальні оболонки для електронного тестування та оцінювання знань студентів, оболонки для віртуальних лабораторій, розробляти програмні засоби оптимізації передавання файлів; готувати за сценарієм мультимедійні навчальні курси та їх фрагменти; забезпечувати безперебійну роботу серверів, роботу локальної мережі та комп'ютерних класів; захищати інформацію на серверах від збоїв і аварій, організувати доступ до серверів мережі Інтернет, роботу електронної пошти, технічний супровід телеконференцій та відеоконференцій через мережу Інтернет; вводити в дію всі технічні нововведення.

Таким чином, не тільки збільшується кількість освітніх послуг у системі вищої освіти через впровадження дистанційного навчання, а й принципово змінюються їх якісні характеристики, що надає можливість підвищувати рейтинги педагогічних ВНЗ на освітньому ринку України та світу за рахунок високого професіоналізму, а отже і конкурентоспроможності майбутніх педагогів професійної освіти. За таких умов перспективним напрямом подальших досліджень є формування готовності учнів професійно-технічних навчальних закладів до навчання за дистанційною формою з метою підвищення їхньої кваліфікації та забезпечення прагнення до навчання протягом життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 рр.): науково-допоміжний бібліографічний покажчик / [Л.О. Пономаренко, І.П. Моїсеєва, Л.І. Ніколюк, Л.Н. Штома, Є.К. Бабич]. – Київ, 2004. – 198 с.
2. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання [Андреев О.О., Бугайчук К.Л., Каліненко Н.О., Колгатін О.Г., Кухаренко В.М., Люлькун Н.А., Ляхоцька Л.Л., Сиротенко Н.Г., Твердохлебова Н.Є.] За ред. Андреева О.О., Кухаренка В.М. – Харків. : ХНАДУ, 2013. – 212 с.
3. Любчак В.О. Дистанційне навчання : досвід впровадження в українському університеті : Монографія / [Любчак В.О., Купенко О.В., Лаврик Т.В., Муліна Н.І., Кузіков Б.О., Возна І.В.]. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 160 с.
4. Технологія розробки дистанційного курсу / [Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Рибалко О.В., Богачков Ю.М.]; За ред. Бикова В.Ю. та Кухаренка В.М. – Київ : Міленіум, 2008. – 324 с.
5. Татарчук Г.М. Институционализация дистанционного обучения: социологический аспект / Г.М. Татарчук // Образование. – 2000. – № 1. – С.63-72.
6. „Положення про дистанційне навчання”, затверджене наказом №466 Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
7. Наказ № 1518 від 30.10.2013 р. „Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>

Рецензент: д. пед. н., проф. Дороніна Т.О.